

مطلوبیت سنجی امنیت فضاهای عمومی شهری جهت حضور پذیری زنان (نمونه موردی: منطقه یک شهر شیراز)

مجتبی آراسته^۱، محمدحسین پورحسن زاده^۲، رضا علیزاده^۳

از صفحه ۹۷ تا ۱۲۲

تاریخ دریافت: ۹۹/۴/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۹/۷/۲۹

چکیده

هدف و زمینه: امنیت یکی از مؤلفه‌های اصلی حضورپذیری شهروندان در فضاهای عمومی است. با توجه به اینکه زنان بیشتر در معرض تهدیدات اجتماعی قرار دارند، تامین امنیت فضاهای شهری برای حضورپذیری این قشر، اهمیت بیشتری دارد. هدف این پژوهش مطلوبیت سنجی امنیت فضاهای عمومی شهری منطقه یک شیراز جهت استفاده زنان می باشد.

روش تحقیق: رویکرد این پژوهش توصیفی-تحلیلی و ابزار مورد استفاده برای پردازش داده ها، تحلیل عاملی در نرم افزار SPSS است. به منظور گردآوری داده ها در این تحقیق از روش پیمایشی استفاده شده است. شاخص های مورد استناد در پژوهش نیز با مرور اسناد معتبر پژوهشی استخراج شده است. جامعه آماری پژوهش، زنان عابر در دو فضای شهری شاخص در منطقه ۱ شهر شیراز است. شیوه نمونه گیری نیز از طریق روش کوکران و روش نمونه گیری سیستماتیک بوده است و در مجموع تعداد نمونه ها به ۱۵۰ مورد رسیده است. **یافته ها و نتیجه گیری:** نتایج این پژوهش نشان می دهد که امنیت فضاهای عمومی منطقه یک در ابعاد کالبدی، فعالیتی و معنایی، از منظر زنان پایین است؛ درحالیکه در بُعد اجتماعی میزان امنیت این فضاها در حد متوسط می باشد. نتایج تحلیل عاملی نیز نشان می دهد که در مجموع می توان از میان ۲۷ شاخص استخراج شده بر روی ۵ عامل مهم در ارتقاء حس امنیت زنان تاکید نمود که عبارتند از: ایجاد زمینه و زیرساخت های لازم برای حضور بی دغدغه زنان (با مقدار ویژه ۲/۴۹۳)؛ کیفیت فضای عمومی (با مقدار ویژه ۱/۹۲۷)؛ طراحی محیطی مناسب به منظور جلوگیری از وقوع جرم (با مقدار ویژه ۱/۶۸۷)؛ صمیمیت و خودمانی بودن محیط (با مقدار ویژه ۱/۴۳۷) و استقلال زنان برای حضور در فضای عمومی (با مقدار ویژه ۱/۳۳۰). مجموعه این عوامل بیانگر شرایطی هستند که می توانند بستر و زمینه لازم برای برقراری امنیت زنان در فضاهای عمومی شهر شیراز را فراهم کنند. در مجموع لازم است به منظور ارتقاء حس امنیت زنان در فضاهای شهری شیراز از چند راهبرد کلان همچون طراحی محیطی امنیت محور، افزایش خوانایی فضایی و تامین روشنایی مطلوب فضاهای شهری بهره برد. تحقق پذیری هر کدام از راهبردهای ذکر شده، مستلزم پیاده سازی و اجرای راهکارهای عملیاتی همسو با این راهبردها است.

کلیدواژه ها: امنیت اجتماعی، فضاهای عمومی، حضورپذیری زنان، تحلیل عاملی، شیراز.

۱. استادیار بخش شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. نویسنده مسئول. m.arasteh@shirazu.ac.ir

۲. کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه ارومیه. pourhassanzadeh@gmail.com

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی منطقه ای، دانشگاه شیراز. a.alizadeh@shirazu.ac.ir

مقدمه و بیان مسئله

امنیت به عنوان نیازی اساسی، در اجتماعات انسانی از جایگاه خاصی برخوردار بوده و از دوران کهن مهمترین دغدغه انسان‌ها به شمار می‌رفته است (شاطریان و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۷۵). توجه به امنیت شهری به عنوان بستر اساسی برای ایجاد ارتباطات اجتماعی و ارائه خدمات عمومی، مورد اتفاق نظر تمامی نظریه پردازان حوزه علوم اجتماعی و شهرسازی است؛ چرا که امنیت شهری از عوامل اصلی پایداری شهری محسوب می‌شود (چیودی^۱، ۲۰۱۶: ۱۳۷). برنامه ریزان و طراحان شهرها، تلاش می‌کنند تا با شناسایی عوامل تهدید کننده امنیت به‌ویژه در فضاهای عمومی، امنیت را برای استفاده کنندگان از آن فراهم کنند (سادات حسینی، ۱۳۹۴: ۴). یک فضای شهری مناسب تا حد زیادی تامین کننده امنیت و فضاهای شهری نامناسب از بین برنده آن و زمینه ساز انواع آسیب‌ها و معضلات است (لطفی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۱). اولین گام برای دستیابی به عرصه عمومی که ضامن تحقق جامعه مدنی است، تشویق مردم به حضور در فضای عمومی یا فراهم کردن دسترسی برابر به آن برای همه افراد و گروه‌ها است (فروغ زاده و شریعتی مزینانی، ۱۳۹۴: ۲). امروزه بیش از نیمی از جمعیت جهان را زنان تشکیل می‌دهند. حضور زنان در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در مقایسه با سال‌های اولیه سده بیستم، رشدی چشمگیر داشته و حضور آنان در فضاهای شهری، امروزه به یک الزام تبدیل شده است (حامدی و نعیمی، ۱۳۸۹: ۱۵۵). زنان، به واسطه خصوصیات بیولوژیک، مسئولیت‌ها و نگاه متفاوت در مقایسه با مردان، ارتباط متمایزی با فضا برقرار می‌کنند؛ بنابراین نیازمند تسهیلات خاصی از فضا هستند تا بتوانند در فضاهای شهری و عمومی احساس امنیت کنند (سادات حسینی، ۱۳۹۴: ۴). از طرفی زنان به دلیل ویژگی‌های جسمی و روحی خاص خود نسبت به مردان احساس امنیت کمتری دارند. حس امنیت زنان تنها یک مقوله مربوط به زنان نیست. احساس امنیت در زنان می‌تواند در ارتقای الگوی فعالیت‌های اجتماعی مؤثر باشد و مشارکتی بهتر را در صحنه اجتماعی به وجود آورد؛ در حالیکه فقدان احساس امنیت زنان در فضاهای شهری، مشارکت کامل آنها را در اجتماع محدود می‌کند و علاوه بر آسیب‌های روانی فرد بر خانواده،

در نهایت در کل جامعه تأثیرگذار خواهد بود (گلی و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۸-۹۹). اهمیت ایجاد امنیت برای زنان در فضاهای شهری از این جهت است که در پی آن، حضورپذیری کودکان و مردان را نیز به همراه خواهد داشت؛ زیرا محوریّت و مدیریّت یک خانواده بر زن استوار است و با حضورپذیری زنان در فضای شهری، به تبع آن زمینه لازم برای کودکان، نوجوانان و مردان نیز فراهم می‌گردد. ضرورت بررسی این موضوع هنگامی آشکارتر می‌شود که آزادی حضور در فضاهای شهری به عنوان شاخص سنجش تبعیض اجتماعی مورد ارزیابی قرار گیرد؛ بنابراین نبود امنیت برای زنان، چه به صورت واقعی و چه بالقوه، سبب می‌شود که زنان نتوانند شهروند تمام عیار به شمار بیایند و به راحتی در فضاهای عمومی حضور آزادانه و مشارکت فعال داشته باشند (صفایی پور و همکاران، ۱۳۹۴: ۷). شهر شیراز از ده منطقه مدیریتی شهرداری تشکیل شده است. منطقه یک به طور تقریبی در مرکز هندسی شهر شیراز واقع شده و مرکز عمده فعالیتی این شهر نیز به شمار می‌رود. هم پوشانی مراکز پزشکی، دانشگاهی، اداری، تجاری و تفریحی باعث شده است که این منطقه به یکی از مهمترین و حساس ترین مناطق مدیریتی شهر شیراز تبدیل شود. این موضوع موجب شده است حضور شهروندان، دانشجویان و گردشگران در فضاهای عمومی این منطقه بیش از سایر مناطق شیراز بارز شود. بسیاری از فضاهای مهم شهری شیراز همچون باغ و خیابان ارم، خیابان دانشجو، پارک آزادی، باغ عفیف آباد، پارک خلدبرین و بسیاری از راسته‌ها و مجتمع‌های تجاری در این منطقه واقع شده است. وجود فضاهای عمومی متنوع و مراجعه گروه‌های مختلف اجتماعی به این فضاها موجب شده است که صحنه‌هایی از سرقت و نزاع به طور عمومی و مزاحمت‌های خیابانی و هتک حرمت برای زنان در این منطقه دیده شود. در همین راستا هدف اول پژوهش حاضر بررسی شاخص‌های موثر بر ارتقاء امنیت اجتماعی زنان می‌باشد. هدف دوم پژوهش نیز تحلیل و تبیین همبستگی شاخص‌ها و عوامل موثر بر ارتقاء امنیت و افزایش حضورپذیری زنان در ابعاد کالبدی، اجتماعی، فعالیتی و معنایی در منطقه یک شهر شیراز است. هدف سوم، ارائه پیشنهادها و راه‌کارهای عملیاتی به منظور ارتقاء امنیت اجتماعی فضاهای عمومی منطقه ۱ شهر شیراز، به خصوص برای زنان است.

بررسی پیشینه

Archive of SID

تحقیقات داخلی و خارجی گوناگونی پیرامون مسائل زنان و عرصه‌های عمومی شهری نگاشته شده است که در ادامه به برخی از این مطالعات اشاره شده است. تاندوگانا و ایلهان^۱ (۲۰۱۶)، در پژوهشی به ترس از جرم در فضاهای عمومی از دیدگاه زنان ساکن در شهرها پرداخته‌اند؛ یافته‌های آنان نشان داده است که ترس زنان از جرم و جنایت در فضای شهری زندگی آن‌ها را محدود کرده و بر رفتارشان تاثیر می‌گذارد و منجر به کاهش مشارکت آنان در عرصه‌های عمومی می‌شود. پایدار^۲ و همکاران (۲۰۱۷)، در مقاله‌ای به بررسی درک امنیت زنان در رابطه با انتخاب مسیر آن‌ها برای رسیدن به یک محله پایدار در سانتیاگو (شیلی) پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که اگرچه پاسخ دهندگان اغلب اعلام کردند که محله شان تا حدی ایمن است، اما آن‌ها موافق بودند که احساس عدم امنیت آن‌ها بر مسیری که در فعالیت‌های پیاده‌روی روزانه خود انتخاب می‌کنند، تاثیر می‌گذارد. این یافته اهمیت عدم امنیت درک شده زنان یا امنیت درک شده پایین برای الگوهای پیاده‌روی روزانه آن‌ها را نشان می‌دهد. گارژیولو^۳ و همکاران (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای به ارزیابی ادراک ایمنی زنان در یک کریدور مسیر شهری در بارسلونا پرداخته‌اند. در این پژوهش نگارندگان بر اساس مصاحبه انجام شده با زنان، عوامل و شاخص‌های فضایی موثر بر ادراک ایمنی زنان شامل دید، تراکم پوشش گیاهی، روشنایی و نوع کاربری زمین، شناسایی و بر اساس آن‌ها و بکارگیری سیستم اطلاعات جغرافیایی، نقشه ادراک ایمنی زنان در این کریدور را ترسیم کردند؛ این نقشه حوزه‌هایی را شناسایی کرد که شایسته توجه تصمیم‌گیرندگان برای توسعه استراتژی‌ها جهت معکوس کردن نابرابری جنسیتی در استفاده فضا هستند.

پروری (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی شهری و ارائه راه کارها جهت ارتقا امنیت شهری پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان داده است که بین داشتن راه فرار، وضوح مسیر، وجود موانع فیزیکی، حضور پلیس و نگهبان، وجود توقفگاه‌های مردمی، ایستگاه‌های اتوبوس، قابلیت دید در شب، درختان حجیم، تراکم درختان، خوانایی بافت، نوع کاربری، دسترسی،

1-Tandogana & Ilhan

2-Paydar

3-Gargiulo

۱۰۱

نفوذپذیری، محصوریت فضا و احساس امنیت زنان همبستگی معناداری در سطح اطمینان بسیار بالایی وجود دارد. پورا احمد و همکاران (۱۳۹۵)، مقاله ای تحت عنوان "ارزیابی احساس امنیت زنان در فضاهای شهری مطالعه موردی: منطقه یک شهر اهواز" انجام داده اند. نتایج پژوهش نشان داده است شاخص نظارت بیشترین تأثیر را بر احساس امنیت زنان منطقه یک شهر اهواز دارد و بعد از آن به ترتیب شاخص های کالبدی، اجتماعی، دسترسی، محیطی و رفتاری و در آخر شاخص مبلمان کمترین تأثیر را بر احساس امنیت زنان در منطقه یک شهر اهواز دارد. قدرتی و روشنندل (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان "سکوتگاه های شهری و امنیت زنان در فضای عمومی مطالعه موردی شهر سبزوار" به بررسی عوامل تاثیرگذار بر احساس امنیت زنان در شهر سبزوار پرداخته اند. یافته های حاصل از این تحقیق حاکی از آن است که از میان عواملی چون ویژگی های فردی، پایگاه اجتماعی-اقتصادی، تعلق مکانی و البته با تأکید بر مناطق بالا و پایین شهر، متغیرهای سن، محل تولد، وضعیت تأهل و سطح تحصیلات، تأثیر معناداری بر احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی دارند. در همین راستا پژوهش پیش رو با مبنا قراردادن پیشینه های پژوهشی مطرح شده، سوالات جدیدی را در مورد امنیت اجتماعی زنان در فضاهای عمومی شهر شیراز مطرح نموده است که عبارتند از: به طور کلی، شاخص ها و عوامل موثر بر امنیت اجتماعی در فضاهای شهری چیست؟ به طور خاص، با توجه به میزان تنوع و گستره فضاهای شهری در منطقه یک شهر شیراز، زنان به عنوان یکی از مخاطبان اصلی حضور در فضاهای عمومی، چقدر از حضور در فضاهای شهری این منطقه احساس امنیت دارند؟ و نهایتاً، پیشنهادها و راه کارهای ارتقاء امنیت زنان در فضاهای عمومی منطقه ۱ شهر شیراز چیست؟

مبانی نظری پژوهش

با در نظر گرفتن حقوق شهروندی کثرت گرا در جامعه مدنی امروز و رویکرد عدالت محور در برنامه ریزی و طراحی شهری، زنان نیز همانند مردان باید از شرایط برابر برای حضور در فضای شهری برخوردار باشند (رضازاده و محمدی، ۱۳۸۸: ۱۰۸). زنان به عنوان نیمی از استفاده کنندگان فضاهای عمومی شهر همانند مردان بایستی بتوانند به راحتی از فضاهای شهری استفاده کرده و در آن احساس آرامش داشته

Archive of SID

باشند. اما بررسی‌ها نشان می‌دهد که زنان به طور یکسان با مردان از فضای شهری بهره‌مند نمی‌شوند (رفعیان و ضابطیان، ۱۳۸۷: ۴۸). امروزه، شهرسازی مردانه و محیط‌های نامطلوب شهری سبب شده که برخورداری زنان از فضاهای عمومی شهری کاهش یابد و نوعی بی‌عدالتی در جامعه حاکم شود (نقدی و دارابی، ۱۳۹۳: ۴۶۲). برای تأمین این برابری، جامعه باید با درک تفاوت در نیازها، موقعیت، و اهداف افراد موانع محدود کننده را رفع کند و به آن‌ها امکان حضور و مشارکت اجتماعی برابر را بدهد. از آنجا که زندگی روزمره مردان و زنان در این فضاها رخ می‌دهد، مناسب بودن این فضاها برای استفاده همه گروه‌ها موضوع بسیار مهمی است (گارسیارومن^۱، ۲۰۰۴: ۲۱۶). بر اساس تئوری نیازها در هرم مازلو، امنیت یکی از نیازهای ضروری و پایه‌ای برای تعالی انسان تلقی می‌شود، درست شبیه نیازهای فیزیولوژیک انسان که برای تداوم حیات ضرورت دارد و ارتقاء این مؤلفه برای سلامت و سعادت انسان‌ها و در نتیجه بر جامعه تأثیر مستقیم دارد (رضایی، ۱۳۹۱: ۲۲). وجود امنیت در محیط‌های شهری یکی از الزامات اساسی کیفیت زندگی محسوب می‌شود (صفایی پور و همکاران، ۱۳۹۴: ۶) و از مؤلفه‌های اصلی موثر بر کیفیت فضاهای عمومی در شهرها می‌باشد؛ چنانکه اگر در فضایی تمامی اصول طراحانه رعایت شده باشد اما به لحاظ امنیت شرایط مناسبی نداشته باشد، نمی‌تواند موفق عمل کند (ایزدی و حقی، ۱۳۹۴: ۶). جین جیکوبز، در تبیین امنیت شهری به تعامل فضای فیزیکی و فرایندهای اجتماعی که محیط را می‌سازند توجه نموده و بر فعال بودن فضا به عنوان عاملی در ایجاد یک محیط امن و موفق تأکید کرد (صفایی پور و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۱۴). در این میان ترس عاملی برای محرومیت زنان برای رفتن به فضاهای عمومی شهر می‌باشد. زنان و دیگر گروه‌های آسیب‌پذیر در واکنش به ترس وارد فضاهای عمومی شهری مخصوصاً در شب نمی‌شوند (دیانت، ۱۳۹۱: ۸). با وجود این واقعیت که آمار نشان می‌دهد زنان کم‌تر قربانی جرائم عمومی می‌شوند، اما بیشتر از مردان از وقوع جرم می‌ترسند (رزوارن^۲، ۲۰۰۵: ۷۳). بررسی‌ها نشان می‌دهد که زنان مشکل اصلی خود برای حضور در فضاهای عمومی را ترس از خشونت، تعدی، مزاحمت و آزار و اذیت دیگران می‌دانند. همین موضوع موجب می‌شود سطح اعتماد به نفس زنان برای

1-Garcia-Ramon

2-Rosewarne

حضور در فضاهای عمومی کاهش یابد (رشیدی و ملک حسینی، ۱۳۹۳: ۳۵۷). پژوهشگران بسیاری شاخص های موثر بر امنیت شهروندان به طور عام، و امنیت زنان به طور خاص، در فضاهای عمومی شهری را مورد بررسی قرار داده اند که در ادامه به این شاخص ها اشاره می شود:

وضوح یا خوانایی فضای شهری: خوانایی اصولاً به درجه درک از يك فضا و وضوح آن بر می گردد و اینکه فضای مورد نظر از يك الگوی منسجم بر خوردار باشد. وقتی فضایی خوانا است به احساس راحتی و امنیت زنان کمک می کند و بر عکس هنگامی که علائم وجود ندارند و فضا گیج کننده است، احساس امنیت از بین می رود (عرشی ها، ۱۳۹۰: ۵۹).

روشنایی: یکی از مهم ترین عواملی که در افزایش امنیت مؤثر است، استفاده از نور و روشنایی است. نور مناسب به مردم کمک می کند که بهتر ببینند و دیده شوند (قرایی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۳). بسیاری از فضاهای عمومی شهری از جمله پارک ها و بوستان ها با آغاز تاریکی، کارایی خود را از دست می دهند و به فضایی بی دفاع در شهر تبدیل می شوند (صفایی پور و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۵).

قابل دید بودن محیط: قابل دید بودن، یک عامل مهم در افزایش احساس امنیت و آسایش استفاده کنندگان یک محیط است. در واقع اگر مردم بتوانند جلو و اطراف خود را ببینند و مردم دیگر را مشاهده کنند، احساس امنیت آنها به طور قابل ملاحظه ای افزایش پیدا می کند (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۷).

جاذب بودن محیط: ایجاد محیطی که مردم را جذب و تشویق به پیاده روی (بدون ترس و حس ناامنی) کند، در واقع شمار مردم ناظر را افزایش می دهد که این نیروی مردمی برای امنیت خود مردم، بسیار قوی عمل می کند و کیفیت زندگی در آن فضا را افزایش می دهد (ضابطیان و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۱۵).

حس تعلق: با تقویت احساس تعلق شهروندان نسبت به فضاهای عمومی شهری، آنان این فضا را متعلق به خود دانسته و بدون احساس ترس، اضطراب یا خجالت از آن بهره برداری می نمایند (مویدی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۷۰).

آشنا بودن فضا و شهرت آن: تکرار مناظر آشنا در فضاهای عمومی شهری نه تنها حس غربت و اضطراب آن را برای زنان از بین می برد، بلکه به مردم در مسیریابی کمک می کند و از گم شدن احتمالی و ترس ناشی از آن جلوگیری می کند.

Archive of SID

همچنین این مسئله علاوه بر ساخت اماکن و فضاهای آشنا، می تواند در قالب مبلمان شهری با سبک های آشنا نظیر نیمکت ها و سطل ها، کیوسک های تلفن و پناهگاه های اتوبوس و نظایر آن که از جمله عناصر الحاقی به محیط محسوب می شوند، نیز قابل دستیابی می باشد (پروری، ۱۳۹۷: ۱۲).

ادراک عمومی و لذت بصری: ادراک عمومی به فرآیند استخراج مفهوم از محرک های پیچیده در منظر گفته می شود. چرا که ادراک انسان از منظر، نقش تعیین کننده ای در ایجاد احساس امنیت در شهروندان نسبت به محیط های شهری دارد (مویدی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۷۶).

فرم فضا: به طور معمول، فرم های مغشوش و دارای آشفتگی بصری ذهن مخاطب را به خود مشغول سازد و احساس نگرانی، اضطراب، ترس و تلاش برای خروج هرچه سریع تر از محیط را برای مخاطب به دنبال دارد. در مقابل فرم خوب به تعادل، توازن و تناسب صحیح نیاز دارد که می تواند بر اساس آن محیط را برای کاربرانش جذاب، آرام بخش و قابل اطمینان نماید تا در نهایت احساس امنیت را در محیط شهری هرچه بیشتر افزایش دهد (آقایی و هاشمی، ۱۳۹۸: ۲۰۶).

کاربری ها و فعالیت های ناشی از آنها: نواحی که کاربری های مختلط و چند کارکردی دارند، در طول روز و شب شهروندان را به سوی خود دعوت می کند و بدین وسیله نظارتی غیررسمی فراهم می نمایند. بر عکس فعالیت مجرمان در اماکن خلوت بیشتر جریان دارد (عرشی ها، ۱۳۹۰: ۵۲).

دسترسی پذیری فضا: دسترسی به مفهوم سهولت نفوذپذیری به بخش های مختلف بافت شهری است. در واقع نخستین پیش شرط طراحی یک فضای خوب در شهر، امکان دسترسی به آن است. بدون امکان دسترسی مناسب، امکان استفاده از فضا کم می شود و احساس تعلق به آن نیز کاهش می یابد (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۸).

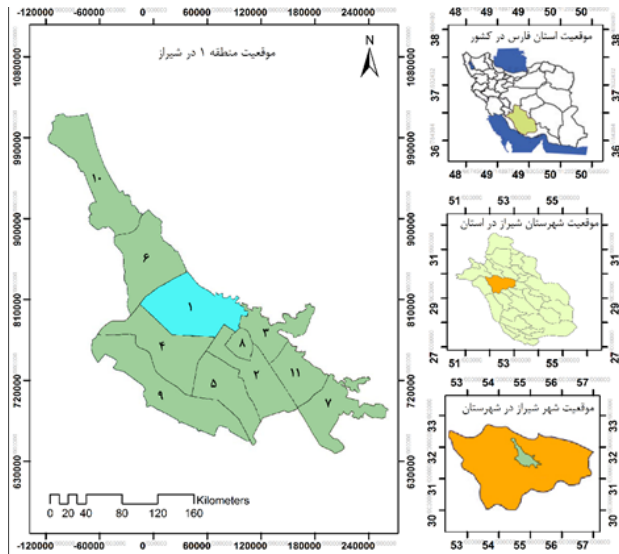
مزاحمت خیابانی: مزاحمت خیابانی یکی از اشکال تبعیض جنسی علیه زنان است که عرصه عمومی را به محیطی ناامن و نامطلوب برای فعالیت های اجتماعی تبدیل می کند (صفاریان و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۸). تاکنون مطالعات کمی در خصوص مزاحمت های خیابانی در ایران صورت گرفته است اما همین مطالعات محدود نشان می دهد زنان ایرانی، مزاحمت خیابانی را مهم ترین عامل تهدید خود می پندارند.

متلک، حرف های رکیک و رفتارهای غیرعادی از جمله مزاحمت هایی است که زنان ایرانی تجربه می کنند (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۶).

روش شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف، در حیطه پژوهش های کاربردی و از نظر رویکرد، توصیفی-تحلیلی و بر اساس ماهیت داده ها، کمی می باشد. به منظور گردآوری داده ها در این تحقیق از روش پیمایشی استفاده شده است. شاخص های مورد استناد در پژوهش نیز با مرور اسناد معتبر پژوهشی استخراج شده است. محدوده برداشت داده ها در منطقه ۱ شهر شیراز بوده است (شکل ۱). این منطقه از جنوب به خیابان هنگ، از غرب به بلوار پاسداران و خیابان ایمان، از شرق به خیابان حر، خیابان سعدی، بخشی از خیابان زند و خیابان انقلاب و از شمال به بلوار چمران محدود می گردد. مساحت کنونی این منطقه ۴۲۳۵ هکتار می باشد که جمعیت ۲۱۲۴۹۱ نفر را در خود جای داده است. از ویژگی های بارز این منطقه، داشتن مراکز تجاری شاخص، بوستان های اصلی شهر و اماکن تاریخی-فرهنگی همچون باغ ارم و باغ عقیف آباد می باشد.

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی منطقه ۱ در شهر شیراز

(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹)

Archive of SID

جامعه آماری پژوهش، زنان بالغ عابر در بازه تقریبی سنی ۱۸ الی ۶۰ سال در دو فضای شهری شاخص در منطقه ۱ شهر شیراز (خیابان ارم و بوستان آزادی) و زمان برداشت داده ها متعلق به نیمه اول بهمن ماه ۱۳۹۸ بوده است. با توجه به ساعت پیک مراجعه زنان پیاده به این دو فضای شهری (ساعت ۱۷ تا ۱۸)^۱، ابتدا جامعه آماری عابری زن مراجعه کننده به این دو فضای شاخص شهری در روز میانی هفته (روز سه شنبه) محاسبه شد^۲. بر اساس برداشت میدانی نگارندگان، تعداد کل جامعه آماری به دست آمده برابر ۲۴۷ نفر بوده است. با استفاده فرمول کوکران و با در نظر گرفتن ضریب خطای ۰/۰۵ (d) و متغیر نرمال ۱/۹۶ (z)، تعداد ۱۵۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شد. پس از برداشت جامعه آماری، نوبت به نمونه گیری و توزیع پرسش نامه در ۶ روز هفته بعد (شنبه الی پنجشنبه) رسید. توزیع پرسش نامه ها نیز با بهره مندی از الگوی نمونه گیری سیستماتیک و با تنظیم فاصله زمانی نمونه گیری (هر ۵ دقیقه نمونه) در ساعت پیک مراجعه زنان به این دو فضای شهری انجام شد (از ساعت ۱۷ تا ۱۸)^۳. سوالات پرسش نامه مبتنی بر شاخص های ۲۷ گانه پژوهش بوده اند (جدول ۱) و بر اساس آنها پرسشنامه ای با ۲۷ سوال در قالب طیف رتبه ای لیکرت طراحی گردیده است. به منظور سنجش پایایی پرسشنامه ها از تکنیک آلفای کرونباخ استفاده شد؛ میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ معادل ۰/۸۵۴ بدست آمد که این ضریب گویای قابلیت اعتماد بالایی ابزار مورد استفاده است. روایی پرسشنامه ها نیز با استفاده از روش یا تکنیک روایی محتوایی و صوری انجام شده و در این راستا روایی ابزار تحقیق به تأیید تعدادی از متخصصان حوزه تخصصی رسید. در نهایت داده های گردآوری شده در محیط نرم افزار Spss با استفاده از آزمون t تک نمونه ای و روش تحلیل عاملی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. اطلاعات به دست آمده از منطقه ۱ شهر شیراز شامل دو بخش است: بخش اول: تجزیه و تحلیل با استفاده از آزمون t تک نمونه ای در محیط نرم افزار Spss و سنجش میزان امنیت فضاهای عمومی منطقه ۱ از نظر زنان در هر یک از ابعاد کالبدی، اجتماعی، فعالیتی و معنایی.

۱. بر اساس برداشت های میدانی نگارندگان

۲. برداشت جامعه آماری زنان عابر از یک سکانس میانه در دو فضای شهری نام برده صورت گرفته است.

۳. مجموع پرسش نامه ها بر اساس نمونه گیری سیستماتیک، به ۱۵۶ مورد رسید که در نهایت با توجه به محاسبات فرمول کوکران، ۶ پرسش نامه از فرایند برداشت داده ها کنار گذاشته شد و تعداد کل پرسش نامه ها به ۱۵۰ عدد رسید.

بخش دوم: استفاده از روش تحلیل عاملی در محیط نرم افزار Spss و شناسایی مهمترین عوامل تأثیرگذار بر امنیت زنان در فضاهای عمومی منطقه ۱ شهر شیراز.

جدول ۱: مولفه‌ها و شاخص‌های پژوهش

مولفه	شاخص	مولفه	شاخص
کالبدی	حفاظت در برابر شرایط نامطلوب اقلیمی	اجتماعی	میزان مراجعه به فضاهای عمومی
	در نظر گرفتن تناسبات زنان در طراحی		فعالیت‌هایی چون گفت و گو، دور هم نشینی
	تسهیلات لازم برای کودکان همراه زنان		نور پردازی مناسب فضا
	وجود فضاهایی برای نشستن		امکان دیده شدن توسط دیگران
	ارتباط مناسب پیاده		عدم وجود مزاحمت
فعالیتی	دسترسی به پارکینگ	معنایی	حق انتخاب برای حضور در فضا
	دسترسی به حمل و نقل عمومی		حضور زنان در فضاهای عمومی به تنهایی
	ورودی‌های مشخص و خوانا		وابستگی و علاقه به فضا
	جدایی سواره از پیاده		احساس اینهمانی یا فضا
	امکان تفریح و استراحت		عدم وجود عوامل مزاحم
فعالیتی	فعالیت‌های جسمانی و ورزش	معنایی	کیفیت فعالیت‌ها و خدمات
	بروز فعالیت‌های جمعی		احساس رضایت از حضور در فضا
	امکان نظاره و مشاهده دیگران		احساس مورد توجه قرار گرفتن نیاز و خواسته‌ها
امکان انجام فعالیت‌های متنوع			

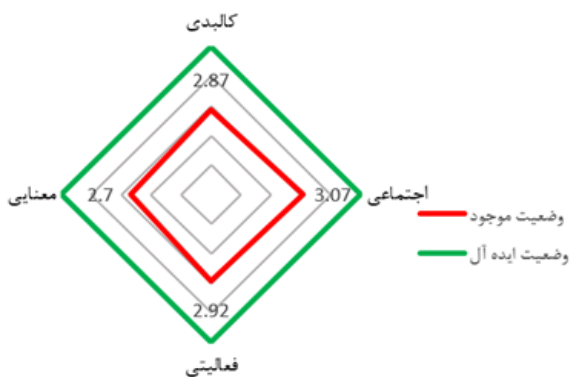
مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

یافته‌ها

در بخش قبلی، شاخص‌های موثر بر امنیت زنان استخراج شد. در ادامه این شاخص‌ها در قالب پرسش‌نامه درآمده و پاسخ‌ها به منظور ارزیابی سریع‌تر و دقیق‌تر، در چهارچوب طیف لیکرت طراحی شد. پرسشنامه‌ها بین ۱۵۰ نفر از زنان عابر در فضاهای شهری منطقه ۱ شهر شیراز توزیع و تکمیل شد. با توجه به طیف لیکرت، فرض بر این بود که اگر نمرات کمتر از ۳ حاصل شده باشد، حاکی از آن است که امنیت فضاهای عمومی شهری منطقه یک شهر شیراز از نظر زنان مطلوبیت مناسبی ندارد. پس از بررسی نمرات حاصله از پرسش‌نامه‌ها مشخص شد که عموماً شاخص‌ها از ۵ نمره، نمرات پایین‌تر از ۳ گرفته‌اند؛ بیشترین رضایت مردمی مربوط به مولفه اجتماعی با میانگین امتیاز ۳/۰۷۸ می‌باشد. در این مولفه بیشترین امتیاز مربوط به شاخص «میزان مراجعه به فضا» بود که نشان‌دهنده اجتماع‌پذیری و سرزندگی بالای فضاهای عمومی منطقه ۱ بوده و از نظر زنان این حضور‌پذیری و سرزندگی در برقراری احساس امنیت آنان موثر بوده است. اما بیشتر

Archive of SID

متغیرهای مورد بررسی از جمله انجام فعالیت‌هایی چون گفت وگو، دورهم نشینی، نورپردازی مناسب فضا، امکان دیده شدن توسط دیگران، حق انتخاب برای حضور در فضا و حق حضور زنان در فضاهای عمومی به تنهایی، نمراتی نزدیک به حد متوسط ۳ گرفته‌اند و این نشان دهنده رضایت متوسط زنان در این متغیرها می‌باشد. مولفه معنایی با میانگین امتیاز ۲/۷۰۷ (پایین‌تر از حد متوسط ۳) کمترین رضایتمندی را به خود اختصاص داده است؛ از جمله دلایل مهم زنان مبنی بر پایین بودن امنیت این فضاها در مولفه مذکور شامل وجود عوامل مزاحم، نداشتن حس تعلق به این فضاها، مورد توجه قرار نگرفتن نیاز و خواسته‌ها در فضاهای عمومی شهری می‌باشد. در مولفه کالبدی و فعالیتی نیز عموماً رتبه‌های پایینی حاصل شده و میانگین این ابعاد به ترتیب ۲/۸۷۶ و ۲/۹۲۸ به دست آمده است که بیانگر پایین بودن امنیت فضاهای عمومی شهری منطقه یک شیراز در این دو مولفه مورد بررسی است؛ در این رابطه می‌توان به شاخص‌هایی همچون عدم رعایت تناسبات زنانه در طراحی این فضاها، عدم دسترسی مناسب به حمل و نقل عمومی، مشخص و خوانا نبودن ورودی‌ها، جدا نبودن مسیرهای سواره از پیاده، عدم امکان انجام فعالیت‌های متنوع و عدم ارائه تسهیلات لازم برای کودکان همراه زنان اشاره کرد.

شکل ۲: مقایسه رتبه وضعیت موجود با وضعیت ایده آل مولفه‌های امنیت فضاهای عمومی در منطقه ۱ شهر شیراز در این پژوهش علاوه بر ارزیابی توصیفی امنیت فضاهای عمومی شهری جهت استفاده زنان، با توجه به نرمال بودن داده‌های حاصله از پرسش‌نامه‌ها و هدف تحقیق، از آزمون One sample T-test در نرم افزار Spss نیز به منظور این ارزیابی استفاده شده است (جدول ۲).

مولفه	میانگین	انحراف معیار	آماره t آزمون	سطح معناداری (Sig)	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵ درصد	
					پایین تر	بالا تر
کالبدی	۲/۸۷۶	۰/۳۰۷۶۵	-۱/۲۰۶	۰/۰۰۹	-۰/۱۲۳۷۰	۰/۱۲۲۸
اجتماعی	۳/۰۷۸	۰/۲۳۳۸۶	-۰/۵۸۴	۰/۰۷۳	۰/۰۷۸۱۰	۰/۲۹۴۴
فعالیتی	۲/۹۲۸	۰/۲۷۵۵۰	۰/۸۸۴	۰/۰۵۶	-۰/۰۷۲۰۰	۰/۲۷۰۱
معنایی	۲/۷۰۷	۰/۱۵۳۲۷	-۴/۶۷۰	۰/۰۰۵	-۰/۲۹۲۲۲	-۰/۱۳۱۴

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

با توجه به نتایج حاصل از آزمون t در جدول ۲ ملاحظه می‌شود که سطح معناداری در دو مولفه اجتماعی و فعالیتی بالاتر از آلفای قابل قبول ۰/۰۵ به دست آمده است. بر این اساس، می‌توان گفت میزان امنیت اجتماعی و فعالیتی فضاهای عمومی از نظر زنان در حد متوسط بوده و از نظر آماری نیز معنادار است. اما از آنجا که سطح معناداری در بعد کالبدی و معنایی کمتر از ۰/۰۵ به دست آمده است، می‌توان گفت میزان مطلوبیت امنیت فضاهای عمومی در بعد کالبدی و معنایی از نظر زنان در سطح پایینی می‌باشد. عدم وجود امکانات مطلوب در این فضاها جهت تامین آسایش زنان در برابر شرایط نامطلوب اقلیمی، عدم امکان حضور زنان در فضاهای عمومی به تنهایی، مشکلات دسترسی به حمل و نقل عمومی و پارکینگ‌ها، عدم وجود فضاهای ورزشی و سرگرمی، جذاب نبودن اینگونه فضاها، خلوت و تاریکی فضاها در شب (عدم نورپردازی مناسب و کافی) از جمله مشکلاتی هستند که باعث نارضایتی زنان از فضاهای عمومی شهری منطقه مورد مطالعه شده است.

تبیین عوامل مؤثر بر مطلوبیت امنیت در فضاهای عمومی شهری

تحلیل عاملی نامی عمومی است برای برخی از روش‌های آماری چند متغیره که هدف اصلی آن خلاصه کردن داده‌هاست (مشکینی و معززآبادی، ۱۳۹۵: ۱۲۹). تحلیل عاملی سعی در شناسایی متغیرهای اساسی یا عامل‌ها به منظور تبیین الگوی همبستگی بین متغیرهای مشاهده شده دارد. این تحلیل به دو نوع اکتشافی و تأییدی قابل تقسیم بندی است. تحلیل عاملی اکتشافی و به طور مشخص شاخص اعتبار

Archive of SID

عاملی برای بررسی اعتبار سازه پرسش نامه استفاده می‌شود. با استفاده از تحلیل عاملی می‌توان مشخص کرد که آیا پرسش نامه شاخصه‌ای مورد نظر را اندازه‌گیری می‌کند یا خیر. در این تحلیل، درصد کشف ساختار زیربنایی مجموعه نسبتاً بزرگی از متغیرها هستیم. پیش فرض اولیه، آن است که هر متغیری ممکن است با هر عاملی ارتباط داشته باشد. برای اجرای یک تحلیل عاملی، چهار گام اصلی به ترتیب زیر ضرورت دارد: الف) تهیه ماتریس همبستگی از تمام متغیرهای مورد استفاده در تحلیل و برآورد اشتراک؛ ب) استخراج عامل‌ها از ماتریس همبستگی؛ ج) انتخاب و چرخش عامل‌ها؛ د) تفسیر (معرّب و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۹۹). در این تحقیق به منظور تعیین عوامل مؤثر بر مطلوبیت امنیت در فضاهای عمومی شهری جهت استفاده زنان در منطقه یک شهر شیراز از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. در این راستا ۲۷ شاخص مورد مطالعه در تحقیق پرسشنامه به منظور استخراج عوامل بررسی گردید. در این بررسی میزان kmo به دست آمده برابر ۰/۸۷۶ و سطح معناداری آزمون بارتلت ۰/۰۰۰ به دست آمد که نشان از مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی است (جدول ۳). بر این اساس، همان‌طور که از جدول شماره ۴ استنباط می‌گردد، حداکثر تعداد ۵ عامل از ۲۷ شاخص فوق استخراج گردید که همگی دارای مقادیر ویژه بالای ۱ بوده و جمعاً ۶۷/۸۶۹ درصد از واریانس را تبیین می‌کنند. این درصد در تحلیل عاملی قابل قبول بوده و به واسطه آن می‌توان نسبت به مناسب بودن متغیرهای انتخاب شده برای تحلیل عاملی نیز اطمینان حاصل کرد.

جدول ۳: عامل‌های استخراج شده، مقادیر ویژه و درصد تبیین واریانس آنها از مجموعه شاخص‌ها

شماره شاخص	مقادیر ویژه اصلی			مجموع مربعات بارگذاری شده			مجموع مربعات چرخشی بارگذاری شده		
	مجموع	واریانس	فراوانی تجمعی	مجموع	واریانس	فراوانی تجمعی	مجموع	واریانس	فراوانی تجمعی
۱	۲/۴۹۳	۴۵/۳۵۳	۴۵/۳۵۳	۲/۴۹۳	۴۵/۳۵۳	۴۵/۳۵۳	۱/۹۷۴	۴۱/۱۲۱	۴۱/۱۲۱
۲	۲/۲۲۵	۶/۴۵۸	۵۱/۸۱۸	۲/۲۲۵	۶/۴۵۸	۵۱/۸۱۱	۱/۹۲۷	۷/۴۲۹	۴۸/۵۵۰
۳	۱/۶۸۲	۵/۹۹۱	۵۷/۸۰۲	۱/۶۸۲	۵/۹۹۱	۵۷/۸۰۲	۱/۶۸۷	۶/۷۴۲	۵۵/۲۹۲
۴	۱/۱۷۵	۵/۳۳۹	۶۳/۱۴۱	۱/۱۷۵	۵/۳۳۹	۶۳/۱۴۱	۱/۴۳۷	۶/۵۳۰	۶۱/۸۲۲
۵	۱/۰۴۰	۴/۷۲۸	۶۷/۸۶۹	۱/۰۴۰	۴/۷۲۸	۶۷/۸۶۹	۱/۳۳۰	۶/۰۴۸	۶۷/۸۶۹

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

۱۱۱

پس از استخراج مؤلفه‌های اصلی، مرحله دوران عامل‌ها مطرح می‌باشد که برای دوران عامل‌ها از چرخش واریماکس استفاده شده است. حاصل این چرخش، ماتریس عاملی دوران یافته است که وزنی را برای هر عامل در مقابل شاخص مربوطه مشخص نموده. این ضرایب بسیار اهمیت دارد و بدین صورت شاخص‌های بارگذاری در هر عامل که بالای ۰/۵ هستند یک عامل را شامل می‌شوند، از این رو این تجمع به صورت ارتباط مثبت تجلی می‌یابد. وضعیت بارگذاری عامل‌ها، پس از استفاده از روش چرخش متعامد واریماکس، بر مبنای قرار گرفتن متغیرهایی با بار عاملی بزرگ‌تر مشخص شد. در ادامه این عوامل معرفی می‌شوند (جدول ۴).

نام عامل	مؤلفه‌های تاثیر گذار	ضریب همبستگی	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس
عامل اول	در نظر گرفتن تناسبات زنان در طراحی	۰/۷۴۱	۲/۴۹۳	۴۱/۱۲۱	۴۱/۱۲۱
	تسهیلات لازم برای کودکان همراه زنان	۰/۶۳۷			
	حفاظت در برابر شرایط نامطلوب اقلیمی	۰/۶۰۹			
	وجود فضاهایی برای نشستن	۰/۷۱۶			
	ارتباط مناسب پیاده	۰/۶۱۵			
	دسترسی به پارکینگ	۰/۵۶۵			
	دسترسی به حمل و نقل عمومی	۰/۷۰۶			
عامل دوم	میزان مراجعه به فضا	۰/۵۱۲	۱/۹۲۷	۷/۴۲۹	۴۸/۵۵۰
	فعالیت‌هایی چون گفت و گو، دورهمی‌نشین	۰/۵۲۶			
	تفریح و استراحت	۰/۶۲۱			
	فعالیت‌های جسمانی و ورزش	۰/۵۱۷			
	امکان نظاره و مشاهده دیگران	۰/۵۴۱			
	امکان انجام فعالیت‌های متنوع	۰/۸۰۵			
عامل سوم	ورودی‌های مشخص و خوانا	۰/۶۷۷	۱/۶۸۷	۶/۷۴۲	۵۵/۲۹۲
	جدایی سواره از پیاده	۰/۷۸۳			
	نور پردازی مناسب فضا	۰/۸۷۱			
	امکان دیده شدن توسط دیگران	۰/۵۰۷			
	عدم مزاحمت	۰/۸۱۷			
عامل چهارم	وابستگی و علاقه به فضا	۰/۵۸۱	۱/۴۳۷	۶/۵۳۰	۶۱/۸۲۲
	احساس اینهمانی با فضا	۰/۸۳۲			
	احساس مورد توجه قرار گرفتن نیاز و خواسته‌ها	۰/۷۲۴			
	احساس رضایت از حضور در فضا	۰/۷۱۰			
عامل پنجم	حق انتخاب برای حضور در فضا	۰/۸۱۱	۱/۳۳۰	۶/۰۴۸	۶۷/۸۶۹
	حضور زنان در فضاهای عمومی به تنهایی	۰/۷۰۳			

تفسیر عامل‌های استخراجی

عامل اول: مقدار ویژه این عامل ۲/۴۹۳ می‌باشد که به تنهایی ۴۱/۱۲۱ درصد از واریانس را در برمی‌گیرد و بیشترین تأثیر را در بین پنج عامل مؤثر دارد. در این عامل، ۷ متغیر بارگذاری شده‌اند. بار عاملی شاخص‌های مذکور با توجه به ماتریس چرخش یافته از ۰/۵۶۵ تا ۰/۷۴۱ در نوسان است. متغیرهایی چون «در نظر گرفتن تناسبات زنان در طراحی» و «وجود فضاهایی برای نشستن» بیشترین همبستگی و متغیرهایی چون «دسترسی به پارکینگ» و «حفاظت در برابر شرایط نامطلوب اقلیمی» کمترین همبستگی را با عامل مذکور داشته‌اند. با توجه به شاخص‌های تحت پوشش، این عامل را می‌توان «زمینه و زیرساخت‌های لازم برای حضور بی‌دغدغه زنان» نام‌گذاری نمود.

عامل دوم: مقدار ویژه این عامل برابر ۱/۹۲۷ است که قادر است ۷/۴۲۹ درصد واریانس را تبیین و محاسبه کند. در این عامل ۶ شاخص بارگذاری شده‌اند. در این عامل شاخص «امکان انجام فعالیت‌های متنوع» با ضریب همبستگی ۰/۸۰۵ دارای بیشترین همبستگی و شاخص «میزان مراجعه به فضا» با ضریب همبستگی ۰/۵۱۲ دارای کمترین همبستگی با عامل مذکور می‌باشند. با توجه به شاخص‌های تحت پوشش عامل مذکور، آنرا نیز می‌توان «کیفیت فضای عمومی» نامید.

عامل سوم: در این عامل ۵ شاخص بارگذاری شده که مقدار ویژه این عامل ۱/۶۸۷ می‌باشد و ۶/۷۴۲ درصد از واریانس را در برمی‌گیرد. شاخص‌های بارگذاری شده در این عامل عبارتند از: ورودی‌های مشخص و خوانا، جدایی سواره از پیاده، نورپردازی مناسب فضا، امکان دیده شدن توسط دیگران، عدم وجود مزاحمت. در این عامل متغیر «نورپردازی مناسب فضا» دارای بیشترین همبستگی با عامل سوم می‌باشد. عامل مذکور را می‌توان «طراحی محیطی مناسب به منظور جلوگیری از وقوع جرم» نامید.

عامل چهارم: متغیرهای زیرمجموعه عامل پنجم شامل ۴ متغیر و با مقدار ویژه ۱/۴۳۷ که مجموعاً ۶/۵۳۰ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کنند. در این عامل متغیر «احساس این همانی با فضا» با میزان همبستگی ۰/۸۳۲ دارای بیشترین همبستگی با این عامل می‌باشد. با در نظر گرفتن شاخص‌های زیرمجموعه این عامل، می‌توان این عامل را «صمیمیت و خودمانی بودن محیط» نام نهاد.

Archive of SID

عامل پنجم: مقدار ویژه این عامل برابر $۱/۳۳۰$ است که $۶/۰۴۸$ درصد واریانس را تبیین می‌کند. در این عامل دو متغیر «حق انتخاب برای حضور در فضا» و «حضور زنان در فضاهای عمومی به تنهایی» بارگذاری شده است که کمتر از متغیرهای بارگذاری شده در عوامل دیگر می‌باشد. این عامل نیز می‌تواند به «استقلال زنان برای حضور در فضای عمومی» تعبیر شود.

نتیجه‌گیری

در این تحقیق به بررسی مطلوبیت امنیت در فضاهای عمومی شهری جهت استفاده زنان بر مبنای مولفه‌های کالبدی، اجتماعی، فعالیتی و معنایی و تعیین شاخص‌ها و عوامل مؤثر بر امنیت آنان در منطقه یک شهر شیراز پرداخته شد. مطابق تحلیل‌ها و محاسبات آماری صورت گرفته، بیشترین رضایت مردمی مربوط به مولفه اجتماعی با میانگین امتیاز $۳/۰۷۸$ می‌باشد. میزان مطلوبیت امنیت در فضاهای عمومی شهری از نظر زنان در سه مولفه کالبدی، فعالیتی و معنایی به ترتیب برابر با $۲/۸۷۶$ ، $۲/۹۲۸$ و $۲/۷۰۷$ می‌باشد که پایین‌تر از حد متوسط است؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت امنیت این فضاها از نظر زنان در سه مولفه کالبدی، فعالیتی و معنایی مطلوب نمی‌باشد. همچنین نتایج آزمون t تک نمونه‌ای نشان داد که سطح معناداری در دو مولفه اجتماعی و فعالیتی بالاتر از آلفای قابل قبول $۰/۰۵$ به دست آمده است. بر این اساس، می‌توان گفت میزان امنیت اجتماعی و فعالیتی فضاهای عمومی از نظر زنان در حد متوسط بوده و از نظر آماری نیز معنادار است؛ اما از آنجا که سطح معناداری در مولفه کالبدی و معنایی کمتر از $۰/۰۵$ به دست آمده است، می‌توان نتیجه گرفت امنیت فضاهای عمومی شهری منطقه یک شیراز بر اساس این دو مولفه، در سطح پایینی می‌باشد. بر اساس نتایج آزمون تحلیل عاملی، تعداد ۵ عامل از ۲۷ شاخص استخراج گردید که همگی دارای مقادیر ویژه بالای ۱ بوده و جمعاً $۶۷/۸۶۹$ درصد از واریانس را تبیین می‌کنند. اولین عامل با بیشترین درصد واریانس و با مقدار ویژه $۲/۴۹۳$ به تنهایی $۴۱/۱۲۱$ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. عامل دوم تا پنجم به ترتیب دارای مقادیر ویژه $۱/۹۲۷$ ، $۱/۶۸۷$ ، $۱/۴۳۷$ و $۱/۳۳۰$ بوده و به ترتیب $۷/۴۲۹$ ، $۶/۷۴۲$ ، $۶/۵۳۰$ و $۶/۰۴۸$ درصد از واریانس را تبیین و محاسبه می‌کنند. در مجموع عنوان ۵ عامل برگزیده که نقش مهمی در تبیین

احساس امنیت زنان در منطقه ۱ شهر شیراز دارند، عبارتند از: زمینه و زیرساخت های لازم برای حضور بی دغدغه زنان، کیفیت فضای عمومی، طراحی محیطی مناسب به منظور جلوگیری از وقوع جرم، صمیمت و خودمانی بودن محیط، و در نهایت، استقلال زنان برای حضور در فضای عمومی. با توجه به نتایج به دست آمده چنین برمی آید که شاخص های «نورپردازی مناسب فضا» با ضریب همبستگی ۰/۸۷۱، «احساس این همانی با فضا» با ضریب ۰/۸۳۲، «عدم وجود مزاحمت» با ضریب ۰/۸۱۷، «حق انتخاب برای حضور در فضا» با ضریب ۰/۸۱۱ و «امکان انجام فعالیت های متنوع» با ضریب ۰/۸۰۵ مؤثرترین عوامل در میزان رضایت مندی زنان از امنیت فضاهای عمومی می باشند.

در تفسیر عامل های اکتشافی باید گفت که زنان شیرازی معتقدند زیرساخت های موجود در پیاده راه ها و فضاهای عمومی در شهر شیراز و به خصوص در منطقه ۱ که دارای پر مراجعه ترین فضاهای عمومی است، تناسبی با میزان مراجعه و تقاضای شهروندان ندارد. به عنوان مثال عرض بسیاری از پیاده راه ها همچون پیاده رو ملاصدرا با میزان مراجعه زنان تناسب ندارد و همین موضوع موجب می شود حریم و امنیت زنان در بسیاری مواقع رعایت نشود. کیفیت فضای عمومی و وجود امکاناتی نظیر مبلمان و المان های هویتی مختلف و همچنین تنوع کاربری های سیار و ثابت تجاری، یکی از عواملی است که بر احساس امنیت زنان تاثیر مثبتی دارد. در حقیقت زنان به دلیل علاقه ذاتی که به موضوع خرید و گشت و گذار در فضاهای تجاری دارند، به سمت پیاده راه هایی که به یک مقصد تجاری ختم می شود، جذب می شوند. با توجه به دایر بودن اغلب فعالیت های تجاری منطقه ۱ شیراز تا پاسی از شب، زنان در این فضاها احساس امنیت و آرامش بیشتری دارند. از سوی دیگر، طراحی محیطی بسیاری از فضاهای عمومی در شیراز به گونه ای است که نمی تواند مانع ورود موتورسواران و دوچرخه سواران به حریم پیاده راه ها شود. همین موضوع موجب می شود که ایمنی و امنیت زنان در بسیاری مواقع مورد تهدید واقع شود. زنان مراجعه کننده به فضاهای عمومی منطقه ۱ شهر شیراز معتقدند در صورتیکه با محیط ارتباط صمیمی و این همانی داشته باشند، نسبت به محیط احساس خودمانی تری دارند و در نتیجه نگرانی بابت مزاحمت ها و ایجاد ناامنی ندارند. ضمن اینکه در یک محیط صمیمی و خودمانی، نظارت و سرمایه

Archive of SID

اجتماعی قدرتمندتری در میان مراجعه کنندگان به فضا جاری است و همه خود را از اعضای یک خانواده می‌پندارند. در عین حال، زنان در محیطی که به آنان حس استقلال بیشتری بدهد و موجب شود که مستقلا از حضور در آن لذت ببرند (بدون همراهی مردان) احساس امنیتی بیشتری دارند. بر اساس همین عوامل، زنان به جست و جوی فضای عمومی مطلوب خود می‌گردند و از فضاهای عمومی که مجموع این عوامل را در کنار هم نداشته باشد، گریزان هستند.

در مجموع یافته‌های این مطالعه با پژوهش‌های مشابهی که در پشینه نظری به آنها پرداخته شد، شباهت دارد و بر یافته‌های آنها صحه می‌گذارد. به عنوان مثال، تاندوگانا و ایلهان (۲۰۱۶)، در پژوهش خود به این موضوع تاکید داشتند که در صورتی که نظارت عمومی و امنیتی بر فضاهای عمومی افزایش یابد، میزان مزاحمت‌های خیابانی به طور چشمگیری کاهش یافته و در نتیجه حضور زنان بطور قابل توجهی افزایش می‌یابد. پایدار و همکاران (۲۰۱۷) نیز به این نتیجه مهم دست یافتند که نظارت ثابت و پویای شهروندان، نزدیکی به مغازه‌ها، مدارس و پارک‌ها، فضاهای باز و حضور افراد آشنا، به عنوان مهم‌ترین عوامل برای افزایش حس امنیت زنان، نقش دارد. است. گارژیولو و همکاران (۲۰۲۰) نیز بر نقش روشنایی فضاهای شهری و میزان اختلاط کاربری زمین در افزایش امنیت فضاهای شهری برای زنان تاکید داشتند. گلی (۱۳۹۰) در پژوهش خود بر تاثیر کاربری‌های مذهبی، انتظامی و کاربری‌های مرکب و پرمخاطب مانند کاربری تجاری بر افزایش احساس امنیت زنان تاکید دارد و معتقد است که کاربری‌های یکنواختی که فقط در ساعت‌های خاص اداری دارای تراکم هستند و در سایر اوقات شبانه روز فاقد جریان جمعیتی قابل توجه هستند، جزو فضاهای بی‌دفاع و ناامن شهری برای زنان به شمار می‌روند. شریعتی‌مزیانی و فروغ‌زاده (۱۳۹۶) در پژوهش خود تاکید دارند که عواملی همچون کمبود نور در پارک‌ها و وجود فضاهای پنهان و غیرقابل دید، نبود تابلوها و علائم راهنمایی و نبود نظارت عمومی در بیشتر فضاهای عمومی و کمبود نیروی نگهبانی و انتظامات، زمینه را برای بروز فعالیت‌های مجرمانه و ایجاد ناامنی برای زنان در پارک‌ها و فضاهای عمومی شهر مشهد مهیا نموده است. پروری (۱۳۹۷) نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسیده بود که با وجود عوامل متعددی همچون وجود فضاهای قابل دفاع، وضوح مسیر، وجود موانع فیزیکی،

حضور پلیس و نگهبان، وجود توقفگاه‌های مردمی، روشنایی عرصه‌ها و معابر در شب و اختلاط کاربری، احساس امنیت زنان افزایش می‌یابد.

پیشنهادها

برای ارتقاء امنیت زنان در فضاهای عمومی شهر شیراز، نیاز به همکاری مجموعه‌ای از نهادهای مدیریتی و اجرایی است. بنابراین پیاده‌سازی پیشنهاداتی که در این زمینه ارائه می‌شود، بدون هم‌افزایی و همکاری چندین نهاد متولی این امر، ممکن نخواهد بود. در ادامه پیشنهادات کاربردی بر اساس چهار مولفه کالبدی، فعالیتی، اجتماعی و معنایی ارائه می‌گردد. کاربست این پیشنهادات می‌تواند زمینه و بستر لازم را برای افزایش امنیت اجتماعی شهروندان به طور عام، و امنیت زنان به طور خاص نه تنها در منطقه ۱ بلکه در سایر مناطق شهر شیراز مهیا نماید:

۱- **پیشنهادات کالبدی:** طراحی مبلمان شهری مناسب برای دورهمی و گفت‌وگوهای زنان، طراحی و اجرای موانع عبور موتورسیکلت در پیاده‌راه‌ها، نصب نرده‌ها و پرچین‌های جداکننده خیابان، پیاده‌راه و پارک‌های عمومی، نصب تابلوهای متعدد راهنمای شهروندان و گردشگران، نصب باجه‌های اطلاع‌رسانی شبانه‌روزی، نورپردازی کلیه معابر اصلی و پیاده‌راه‌ها، تعبیه ورودی و خروجی‌های متعدد و مناسب افراد پیاده در طول پیاده‌روها و جداره پارک‌ها، آرایش و هرس متوالی درختان و بوته‌های پارک‌ها و معابر، از بین بردن کنج‌ها و استفاده بهینه از فضاهای رهاشده در جداره خیابان‌ها و پارک‌ها.

۲- **پیشنهادات فعالیتی:** تشویق و ساماندهی دست‌فروشان و اغذیه‌فروشان سیار برای استقرار در راستای پیاده‌راه‌های شاخص، حمایت از فعالیت‌های تجاری و ۲۴ ساعته، افزایش پارکینگ‌های سطحی و طبقاتی به صورت هدفمند، حمایت از توسعه ورزش‌های همگانی و ارتقاء کیفیت زمین‌های ورزشی کوچک و پرهیجان (بسکتبال، والیبال، بدمینتون، پینگ‌پونگ و اسکیت).

۳- **پیشنهادات اجتماعی:** برگزاری دوره‌های مختلف آموزش حقوق شهروندی در مرکز صداوسیما استان و فرهنگسراهای شهر شیراز، برگزاری نمایشگاه‌های موقت و دائمی فرهنگی در حاشیه پیاده‌راه‌های عمومی و پارک‌ها (نمایشگاه کتاب، عرضه محصولات فرهنگی)، ایجاد بستر لازم برای برگزاری موسیقی و تئاترهای

خیابانی، ایجاد کیوسک های نگهبانی و پلیس.

۴- پیشنهادات معنایی: طراحی المان ها و عناصر بصری نورپردازی شده در مسیر پیاده روها به منظور ارتقاء هویت فضاهای شهری شاخص، توجه به تناسبات کالبدی جداره های شهری، اتصال هدفمند محورهای دوچرخه و پیاده راه های شاخص منطقه ۱ شهر شیراز به یکدیگر (پیاده راه ارم-دانشجو-ملاصدرا-بعثت-عقیف آباد) به منظور ارتقاء حضورپذیری زنان و تقویت نقشه ادراک ذهنی شهروندان.

۱۱۸

منابع

- آقایی، واحد و هاشمی، جواد (۱۳۹۸)، ارزیابی و تحلیل نقش مولفه های محیطی و مکانی بر احساس امنیت در محورهای گردشگری شهر اردبیل، مجله مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۵۸، صص ۱۹۱-۲۲۸.
- پرووی (۱۳۹۷)، بررسی احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی شهری و ارائه راه کارها جهت ارتقا امنیت شهری (مطالعه موردی: منطقه ۴ شهرداری شیراز)، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مهندسی شهرسازی گرایش طراحی و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی صفاشهر، گروه هنر، تعداد صفحات ۶۲.
- پوراحمد، احمد؛ آروین، محمود و رحیم پور، نگار (۱۳۹۵)، ارزیابی احساس امنیت زنان در فضاهای شهری مطالعه موردی: منطقه یک شهر اهواز، مجله مطالعات شهری، شماره بیست و سوم، صص ۶۸-۵۳.
- حامدی، راضیه و نعیمی، محمدرضا (۱۳۸۹)، زنان و اجتماع ایمن، مجله پلیس زن، شماره ۱۲، صص ۱۵۰-۱۶۹.
- رشیدی، طلا و ملک حسینی، عباس (۱۳۹۳)، مدرنیته و تأثیر آن بر هویت یابی زنان در فضاهای عمومی شهری (مورد مطالعه: پارک ائل گلی تبریز)، مجله پژوهش های جغرافیای برنامه ریزی شهری، دوره ۲، شماره ۳، صص ۳۴۳-۳۷۰.
- رضازاده، راضیه و محمدی، مریم (۱۳۸۸)، بررسی عوامل محدودکننده حضور زنان در فضاهای شهری، مجله هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، شماره ۳۸، صص ۱۰۵-۱۱۴.
- رضایی، بیت الله (۱۳۹۱)، بررسی ساختارهای شهری مطلوب زنان با تاکید بر الگوی اسلامی-ایرانی در شهر زابل، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه زابل، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، تعداد صفحات ۱۷۶.
- رفیعیان، مجتبی و ضابطیان، الهام (۱۳۸۷)، درآمدی بر فضاهای امن شهری با رویکرد جنسیتی، مجله جستارهای شهرسازی، شماره ۲۴ و ۲۵، صص ۴۸-۵۵.
- سادات حسینی، نرجس (۱۳۹۴)، آسیب شناسی امنیت اجتماعی زنان در فضاهای عمومی شهر پرنده در سال ۹۲-۹۳، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مطالعات فرهنگی، دانشگاه کاشان، گروه علوم اجتماعی، تعداد صفحات ۱۲۶.

Archive of SID

- شاطریان، محسن؛ سهراب زاده، مهران و سادات حسینی، نرجس (۱۳۹۵)، سنجش احساس امنیت اجتماعی زنان در فضاهای عمومی شهرهای جدید نمونه موردی: پرند، مجله مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۴۸، صص ۱۹۸-۱۷۳.
- شجاعی، دلارام و پرتوی، پروین (۱۳۹۴)، عوامل مؤثر بر ایجاد و ارتقا اجتماع پذیری در فضاهای عمومی با مقیاس‌های مختلف شهر تهران (نمونه موردی: فضاهای عمومی دو محله و یک ناحیه در منطقه ۷ تهران)، مجله نظر، شماره ۳۴، سال دوازدهم، صص ۹۳-۱۰۸.
- صفاریان، محسن؛ مرادی، گلمراد و نریمانی، مریم (۱۳۹۴)، بررسی عوامل جامعه شناختی مؤثر بر میزان مزاحمت‌های خیابانی (مورد مطالعه: شهر کرمانشاه)، مجله زن و جامعه، سال ششم، شماره چهارم، صص ۱۰۴-۷۷.
- صفایی پور، مسعود، ناصر، مریم و محمدی، اصغر (۱۳۹۲)، سنجش میزان مطلوبیت فضاهای عمومی شهر از دیدگاه زنان (نمونه موردی: نوار ساحلی رود کارون در کلانشهر اهواز)، مجله جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)، سال سوم، شماره ۴، صص ۳۰۹-۳۲۶.
- صفائی پور، مسعود، پیری، فاطمه، امانپور، سعید و شجاعیان، علی (۱۳۹۴)، بررسی احساس امنیت زنان در پارک‌های شهری با تاکید بر شاخص‌های محیطی (کالبدی) و اجتماعی (نمونه موردی: شهر ایلام)، مجله پلیس زن، سال نهم، شماره ۲۳، صص ۶-۲۹.
- ضابطیان، الهام؛ بمانیان، محمدرضا و رفیعیان، مجتبی (۱۳۸۹)، بررسی الگوی برنامه ریزی کاربری فضاهای شهری مؤثر بر افزایش امنیت زنان (نمونه موردی: بخش مرکزی شهر تهران)، مجله علوم اجتماعی، شماره ۴۸، صص ۱۴۹-۱۰۹.
- عرشی‌ها، مریم‌السادات (۱۳۹۰)، بررسی تاثیر فضای جنسیتی شده بر احساس امنیت زنان نمونه‌های موردی میدان مادر و میدان راه آهن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته شهرسازی گرایش طراحی و برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، دانشکده هنر و معماری، گروه شهرسازی، تعداد صفحات ۲۴۳.

- فروغ زاده، سیمین و شریعتی مزینانی، سعید (۱۳۹۶)، بررسی احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی شهر مشهد، مجله انتظام اجتماعی، سال هفتم، شماره دوم، صص ۱-۳۲.
- قدرتی، شفیعه و روشندل، تکتیم (۱۳۹۵)، سکونتگاه های شهری و امنیت زنان در فضای عمومی مطالعه موردی شهر سبزوار، مجله مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، دوره ششم، شماره ۲۴، صص ۶۸-۸۵.
- قرایی، فریبا؛ رادجهانبانی، نفیسه و رشیدپور، نازیلا (۱۳۸۹)، بررسی و سنجش حس امنیت در مناطق مختلف شهری نمونه موردی: مناطق ۲ و ۱۱ تهران، مجله آرمانشهر، شماره ۴، صص ۱۷-۳۲.
- گلی، علی (۱۳۹۰)، زنان و امنیت در فضاهای عمومی شهری (مطالعه موردی پارک آزادی شیراز)، مجله جامعه شناسی تاریخی، دوره ۳، شماره ۲، صص ۱۴۳-۱۶۵.
- گلی، علی؛ قاسم زاده، بهنام؛ فتح بقالی، عاطفه و رمضان مقدم واجاری، یاسمن (۱۳۹۴)، عوامل موثر در احساس امنیت اجتماعی زنان در فضاهای عمومی شهری (مطالعه موردی: پارک ائل گلی تبریز)، مجله مطالعات راهبردی زنان، سال هیجدهم، شماره ۶۹، صص ۹۷-۱۳۶.
- لطفی، صدیقه، موسوی، میرنجف و منوچهری میاندوآب، ایوب (۱۳۹۳)، بررسی و حضور زنان در فضاهای عمومی (مطالعه موردی: شهر میاندوآب)، همایش آسیب های اجتماعی زنان و خانواده، دانشگاه مازندران، اردیبهشت ماه ۱۳۹۳.
- مدنی پور، علی (۱۳۷۹)، طراحی فضای شهری: نگرشی بر فرایندهای اجتماعی و مکانی، ترجمه فرهاد مرتضایی، شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری.
- مشکینی، ابوالفضل و معززبرآبادی، محدثه (۱۳۹۵)، رتبه بندی شهرستان های استان خراسان رضوی از نظر شاخص های توسعه یافتگی با استفاده از روش تحلیل عاملی، مجله مطالعات فرهنگی - اجتماعی خراسان، دوره دهم، شماره سوم، صص ۱۲۱-۱۴۳.
- معرب، یاسر، سادات، مهدیس و صالحی، اسماعیل (۱۳۹۵)، تحلیل و بررسی سرزندگی پارک های جدید شهری (مطالعه موردی: پارک آب و آتش تهران)، مجله آمایش جغرافیایی فضا، سال ششم، شماره بیستم، تابستان ۱۳۹۵، صص ۱۹۳-۲۰۸.

Archive of SID

• موییدی، محمد؛ علی نژاد، منوچهر و نوایی، حسین (۱۳۹۲). بررسی نقش مؤلفه های منظر شهری در ارتقای سطح احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری (نمونه مورد مطالعه، محله اوین تهران)، مجله مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۳۵، صص ۱۹۱-۱۵۹.

• نقدی، اسدالله و دارابی، سارا (۱۳۹۳). دسترسی زنان به فضاهای شهری (مطالعه موردی: زنان شهر ایلام)، مجله زن در فرهنگ و هنر، دوره ۶، شماره ۴، صص ۴۶۱-۴۷۰.

• Chiodi, S.I. (2016), Crime Prevention through urban design and planning in the smart city era the challenge of disseminating CP-UDP in Italy: learning from Europe, Journal of Place Management and Development, 9(2), 137- 152.

• Garcia-Ramon, M. D., Ortiz, A., & Prats, M. (2004). Urban planning, gender and the use of public space in a peripheral neighbourhood of Barcelona. Cities, 21(3), 215- 223.

• Gargiulo, I., Garcia, X., Benages-Albert, M., Martinez, J., Pfeffer, K., & Vall-Casas, P. (2020). Women's safety perception assessment in an urban stream corridor: Developing a safety map based on qualitative GIS. Landscape and urban planning, 198, 103- 779.

• Paydar, M., Kamani-Fard, A., & Etmnani-Ghasrodashti, R. (2017). Perceived security of women in relation to their path choice toward sustainable neighborhood in Santiago, Chile. Cities, 60, 289- 300.

• Rosewarne, L. (2005, January). The men's gallery: Outdoor advertising and public space: Gender, fear, and feminism. In Women's Studies International Forum (Vol. 28, No. 1, pp. 67- 78). Pergamon.

• Tandogan, O., & Ilhan, B. S. (2016). Fear of crime in public spaces: From the view of women living in cities. Procedia engineering, 161, 2011-2018.